

1. Англійсько-український словник-довідник інженерії доквілля / [уклад. : Т. Балабан]. – Л. : Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 2000. – 400 с. 2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с. 3. Волкотруб Г. Практична стилістика української мови : Навч. посібник / Галина Волкотруб. – Тернопіль : Вид-во «Підручники і посібники», 2009. – 255 с. 4. Кузьма І. Словотвірна синонімія і словотвірна варіантність прикметників в українській мові / Ірина Кузьма. – Л. : Літопис, 2006. – 308 с. 5. Кучеренко Л. Варіантність термінів як результат адаптації запозичень в українській мові / Людмила Кучеренко // Проблеми української науково-технічної термінології : тези III-ої Міжнар. наук. конф. (20–23 вересня 1993 р.). – Л. : Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 1994. – С. 128. 6. Малевич Л. Теоретичні проблеми термінологічної варіантності / Леся Малевич // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2002. – № 453. – С. 75–76. 7. Мовчун Л. Фонетичні варіанти у «Словарі української мови» за редакцією Б. Грінченка / Лариса Мовчун // Дивослово. – 1994. – № 9. – С. 9–11. 8. Молодець В. М. Класифікація варіантів російських лінгвістичних термінів / В. М. Молодець // Мовознавство. – 1977. – № 4. – С. 38–45. 9. Низовцева С. А. Возможности и границы унификации научно-технической терминологии / Низовцева С. А. // Термины в языке и речи : межвуз. сб. / [ред. кол. : В. Н. Демченко (отв. ред.) и др.]. – Горький : ГГУ, 1985. – С. 32–38. 10. Російсько-український словник радіотехніки, радіоелектроніки та радіофізики / [уклад. : В. С. Калашиник та ін.]. – К. : Наук. думка, 2007. – 697 с. 11. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2000. – 750 с.

УДК 811.161.2'38:001.4

Ірина Ментинська

Національний університет «Львівська політехніка»

СКЛАДНІ ВИПАДКИ ВЖИВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕРМІНІВ У РОДОВОМУ ВІДМІНКУ 2-ОЇ ВІДМІНИ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ

© Ментинська І. Б., 2013

Статтю присвячено проблемам сучасної української термінології, зокрема розглянуто вживання закінчень родового відмінка в комп'ютерних термінах II відміни чоловічого роду. Особливу увагу звернено на використання терміноодиниці *макрос*, щодо якої є сумніви у виборі флексії.

Ключові слова: українська мова, термінологія, комп'ютерна морфологія, орфографія, родовий відмінок.

The article deals with the problems of the modern Ukrainian terminology, including the issue of genitive case flexions in computer terms of the second-declension masculines using. Specific attention is paid to the use of terminological unit *macro*, where there are doubts in the choice of flexion.

Keywords: Ukrainian language, terminology, computer morphology, orthography, genitive case.

Актуальним питанням сучасного українського правопису є складні випадки вживання закінчень *-а (-я)* та *-у (-ю)* родового відмінка однини термінів чоловічого роду II другої відміни з нульовим закінченням. Суть проблеми насамперед полягає в складності, певній заплутаності, розмитості правил, що мотивують вживання певного закінчення. За чинним українським правописом [9], в якому численні винятки із правил проілюстровано переважно кількома прикладами без коментарів,

іноді буває важко в конкретному випадку визначити флексію. Це зумовлено також екстралінгвальними втручаннями в систему української термінології за нашого часу: укладачі словників користуються російською мовою як посередницею, ігноруючи особливості української морфологічної норми.

Метою статті є розглянути складні випадки вживання флексій *-а (-я)* та *-у (-ю)* в деяких комп'ютерних терміноодинацях чоловічого роду II другої відміни, оскільки процес унормування флексій *-а (-я)* та *-у (-ю)* в українській комп'ютерній термінології триває досі.

Актуальність дослідження полягає в потребі усталити та унормувати складні випадки вживання комп'ютерних термінів II відміни чоловічого роду однини в родовому відмінку, зважаючи на правила української мови.

До проблеми вживання й унормування закінчень родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни зверталися відомі мовознавці О. Синявський, С. Смаль-Стоцький, В. Юносова, М. Зубков, І. Ющук, О. Пономарів, Н. Лозова [6] та інші. Їхні дослідження виявляють, що впродовж розвитку української мови співвідношення між флексіями родового відмінка однини іменників чоловічого роду змінювалися. Давні літописи [7, С. 19–22] засвідчують, що закінчення *-а (-я)* переважало. Уже приблизно з XV століття закінчення *-у (-ю)* починає активно витісняти флексію *-а (-я)*. Наприкінці XX століття виникла нагальна потреба унормувати цю граматичну категорію.

У сучасному українському правописі існує загальна тенденція: іменники, що є назвами конкретних одиничних предметів, мають флексію *-а (-я)*, іменники, що означають збірність або процесуальність, абстрактні поняття, мають флексію *-у (-ю)*, дотримуючись цієї тенденції, комп'ютерні терміни поділяємо за групами:

терміни, що мають флексію *-а(-я)* в родовому відмінку однини II відміни

➤ назви осіб, звань, посад, персоніфіковані предмети та явища:

інженер(а)-системотехнік (-а)

Паскаль (-я)

тестер (-а)

➤ назви чітко окреслених предметів:

веб-вузол (-вузла)

лазерний (-ого) диск (-а)

стовпець(-ця)

➤ назви машин та їхніх деталей:

адаптер (-а)

банер (-а)

цифровий (-ого) перетворювач(-а)

➤ назви одиниць виміру:

мегабайт (-а)

піксель (-я)

флоп (-а)

➤ назви чужомовного походження на позначення елементів будови чого-небудь, конкретних предметів, символів, знаків, геометричних фігур та їхніх частин, програм:

акронім (-а)

кластер (-а)

програмний (-ого) модуль (-я)

терміни, що мають флексію *-у(-ю)* в родовому відмінку однини II відміни

➤ назви на означення сукупних (збірних) понять:

друк (-у)

інформаційний ресурс (-у)

формат (-у)

➤ терміни чужомовного походження, що означають технічні процеси, частину площі тощо:

алгоритм (-у)

апгрейд (-у)

монтаж (-у)

➤ назви дій, властивостей, станів, ознак, явищ, абстрактних понять:

діапазон (-у)

шаблон (-у)(зразок)

штучний (-ого) інтелект (-у)

➤ більшість складних безсуфіксних слів та префіксальних (префіксоїдних) іменників (крім назв істот):

кеш (-у)

програмний (-ого) інтерфейс (-у)

тренінговий (-ого) центр (-у)

На прикладі терміноодиниці *макрос*, зробивши компонентний аналіз, визначимо, яку флексію потрібно вибрати *-а (-я)* чи *-у (-ю)*.

Розгляньмо різні значення терміноодиниці *макрос*:

«Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання» [8]:

Макрос – інформ. 1. *Засіб заміни однієї системи символів іншою* 2. *Послідовність команд, що запускається одним натисненням клавіші на клавіатурі або кнопки на екрані дисплея.*

Вікіпедія трактує лексему **макрос** так: «у програмуванні **макросом** називають таку абстракцію, коли усі випадки появи у документі тексту, що відповідає шаблону, модифікуються за заданими правилами. Також назва «**макрос**» може вживатися у багатьох інших контекстах, як то клавіатурні макроси та мови макросів тощо. Більшість із таких контекстів безпосередньо пов'язана з тією самою концепцією – одна подана коротка команда або дія під час виконання розгортається у велику кількість інструкцій нижчого рівня абстракції» [3].

Макрос – деяка послідовність дій користувача прикладної програми, що записана у вигляді окремої процедури, яка може виконуватися автоматично як одна команда (Практикум з програмування на VBA) [5].

Макрос – збереження послідовності команд або натиснення клавіш для використання в майбутньому [2].

Macro – 1) *макрокоманда, макрос* (від грецького *macro* – великий, довгий) *послідовність команд і (або) натискань клавіш, що записує макрореєстратор під унікальним ім'ям*; 2) *макро-визначення, блок команд, що асоціюється із певним унікальним ім'ям* («Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету, програмування») [4].

Проаналізувавши лексичні значення терміноодиниці *макрос*, робимо висновок щодо значення:

- термін іншомовного походження, що означає назву процесу, послідовність дій, команд, абстракцію, – відтак, утворюючи родовий відмінок однини, слід уживати флексію *-у*.
- щодо морфемної будови, то в літературі із програмування та інформаційної технології терміноодиницею **макрос** послуговуються як синонімом до слова *макрокоманда*. Отже, в українській мові терміноодиницю **макрос** утворено внаслідок усічення композита *макрокоманда*:

macrocommand → *macros* → *макрос*.

Оскільки більшість безсуфіксних слів іменників чоловічого роду II відміни мають у родовому відмінку однини закінчення *-у* (крім назв істот), то логічним є використання флексії *-у* для утворення родового відмінка однини терміноодиниці *макрос*.

Але в комп'ютерному дискурсі стикаємося з іншими визначеннями поняття *макрос*, наприклад: «*макросом називають один із засобів спілкування чи зображення з написом чи без, що вирізняється здатністю точно відобразити певні емоції. Часто таким зображенням підкріплюється висловлювання чи коментар*» (Вікіпедія) [3].

Макрос – *зображення, яке використовують для ілюстрації висловлення емоцій, додаючи до постів чи коментарів під час спілкування в мережі* [1].

Макрос – *кумедна картинка, що додається до повідомлення в мережі і призначена для наочного передавання емоційного навантаження чи власного ставлення. У широкому значенні будь-який контент, який виконує подібну функцію* [1].

Проаналізувавши такі терміноіди, можна зробити висновок, що ці поняття мають спільну сему 'зображення', 'картинка', отже, це чітко окреслений предмет, відтак за правилами україн-

ського правопису, треба у такому значенні вживати в родовому відмінку II відміни однини закінчення *-а*.

Як уже зазначено: для української мови характерною ознакою родового відмінка однини є варіантність форм, що зумовлено лексичним значенням слова, його морфемною будовою та наголосом. І це не розхитує мовної норми, попри намагання представників точних наук досягти повної однозначності в галузевих терміносистемах. З одного боку, варіантність свідчить про гнучкість, багатство лінгвальних виражально-зображальних засобів, дає можливість диференціювати значення комп'ютерних термінів, а також розпізнавати їхні відтінки, із другого – про незавершеність та безперервність процесу стандартизації української комп'ютерної термінології.

Отже, на основі пропонованого дослідження робимо висновок:

- Залежно від значення слова простежуємо тенденцію мови закріпити за певними граматичними формами семантичні відтінки: 1) закінчення *-а(-я)* в комп'ютерній термінології переважно мають терміни, що означають назви посад, професій, назви чітко окреслених предметів, назви машин і їхніх деталей, назви одиниць виміру, назви чужомовного походження на позначення елементів будови чого-небудь, символів, знаків, програм; 2) закінчення *-у (-ю)* мають терміни, що означають сукупні та збірні поняття; чужомовні терміни, що означають технічні процеси; назви абстрактних понять, дій, властивостей, станів, ознак тощо.

- Упродовж останнього часу спостерігаємо розширення семантики окремих іменників, у тому числі термінів, що зумовлює варіантність закінчень родового відмінка однини II відміни. Таке лексико-семантичне явище стосується також комп'ютерних термінів і вимагає подальшого дослідження.

1. Енциклопедія *Драматика*. – Режим доступу: <http://dramatica.org.ua>. 2. *Personal web site of Andrew Pitonyak*. – Режим доступу: <http://www.pitonyak.org>. 3. Вікіпедія : вільна енциклопедія – Режим доступу: wikipedia.org. 4. *Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, інтернету і програмування / Е. М. Пройдаков, Л. А. Теплицький*. Вид. 1. – К. : Видавничий дім «СофтПрес», 2005. – 552 с. 5. *Каленюк П. І. Практикум з програмування на VBA. Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей / Каленюк П. І., Обшта А. Ф., Гоблик Н. М., Клочко Н. Ф., Ментинський С. М.* – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2005 – 207 с. 6. *Лозова Н. Дзвона чи дзвону? або -а (-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку: Словник-довідник / Н. Є. Лозова, В. Б. Фридрак*. – К. : Наук. думка, 2007. – 168 с. 7. *Зубков М. Нормалізація закінчень іменників чоловічого роду однини II відміни в родовому відмінку / Микола Зубков // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2011. – № 709. – С. 19–22.* 8. *С. Я. Єрмоленко. Словник іношомовних слів : тлумачення, словотворення та слововживання / За ред. С. Я. Єрмоленко*. – Х. : Фоліо, 2006. – 623 с. 9. *Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т української мови НАН України*. – К. : Наук. думка, 2008. – 288 с.